

НЕВИЗНАЧЕНІСТЬ ЯК ПРИНЦИП МЕТАМОДЕРНУ.

Афанасьєв Олександр Іванович,

професор, доктор філософських наук,
професор кафедри філософії, історії та політології,
національний університет «Одеська політехніка»,
Одеса, Україна

Анотація. В тезах йдеться про принцип невизначеності, який пронизує основні концепти метамодерну: осциляцію, нову щирість, постіронію.

Ключові слова: невизначеність, метамодерн, осциляція, нова щирість, постіронія.

Abstract. The thesis deals with the principle of uncertainty, which permeates the main concepts of the metamodern: oscillation, new sincerity, postirony.

Keywords: uncertainty, metamodernity, oscillation, new sincerity, postirony.

Сучасний стан культури має досить значні відмінності, які все частіше пов'язують з завершенням епохи постмодерну і переходом до метамодерну. Дане поняття фактично увібрало в себе ті ознаки, які надавали сучасності гіпермодерн, альтермодерн, трансмодерн, діджімодерн та ін. Існуючі уявлення про метамодерн ще не є добре розробленою концепцією. Але деякі ознаки сучасного відношення до реальності і її відтворення у культурі, зокрема у мистецтві, метамодерн фіксує, наприклад, серед іншого, відставання раціонального від чуттєвого, рефлексивного від інтуїтивного, цілісного від фрагментарного, пояснювального від описового, точного від неточного, визначеного від невизначеного. Мабуть, не випадково голландці Т. Вермюлен та Р. Ван ден Аккер, які опублікували у 2010 році свої «Нотатки про метамодернізм», назвали свій текст нотатками. Це не була спроба створення глибоко обґрунтованої теорії. Швидше, це були певною мірою картинки, перелік інтуїцій, опис відчуттів [5]. У такому разі метамодерн не стільки філософія чи теоретична течія в культурі, скільки світогляд певної кількості людей, які намагаються його виразити, перш за все, в живопису і літературі.

В протилежність цінностям постмодерну, які по суті є відмовою від цінностей, жорсткій іронії, іноді відвертому сарказму, цинізму і деконструкції, мистецтво метамодерну прагне до реконструкції, до відродження великих наративів, наприклад, відродження міфу [6]. Це часто відбувається шляхом занурення в сучасні ситуації міфічних образів, як, наприклад, на полотнах американського художника Адама Міллера. Перетин екологічних, гуманітарних тем з міфічними образами примушує відчувати, переживати крихкість життя в сучасних умовах демонструвати нестабільність, неточність, невизначеність світу і світосприйняття. Таким чином відбувається своєрідне вивільнення гуманності, людяності, взагалі загальнолюдських цінностей з-під пресу тотальної іронії, властивої постмодерну.

В метамодерні переважає чуттєве сприйняття, тому підвищується цікавість до його осягнення. Реймонд Вільямс свого часу ввів поняття «структура почуттів». Мається на увазі, що сутність епохи можна охарактеризувати тільки після її закінчення, а в момент її переживання та осмислення немає того необхідного дистанціювання для глибоких раціональних світоглядних узагальнень. Справді, така ситуація має місце завжди у будь-який історичний період. Тому дослідникам, що живуть пізніше досліджуваної епохи, нелегко зрозуміти думки і особливо почуття людей досліджуваного періоду, навіть якщо вони добре викладені, скажімо в щоденниках, за свіжими, так би мовити, слідами. Але в таких випадках завжди превалювали неточність і невизначеність, зокрема, тому, що не вдавалося підібрати точні терміни і детальні визначення. Неможливо розуміти безпосереднє переживання із застосуванням всього ціннісного категоріального апарату епохи, що переживається, особливо, якщо він ще не склався. Ситуація буде осмислена пізніше, коли складуться більш-менш адекватні терміни, чіткі визначення, точні виміри. Змінюється час, відповідно, змінюється структура почуттів, а спроба цю структуру зафіксувати і передати словами неминуче матиме більше відчуття, ніж рацію і в тій чи іншій мірі зберігатиме невизначеність. Можливо, тому стосовно метамодерну більше вражень, аніж роздумів. Тим більше, що враження більш деталізовані, особистісні, конкретні, а відповідно, багатші, ніж теорії, але і більш невизначені, що провокує багатство інтерпретацій. І самі враження не завжди стійкі, не цілком визначені, вони схильні до коливань. Схоже, із цим пов'язаний основний концепт метамодернізму – «осциляція» як постійне розгойдування між модерністським ентузіазмом та постмодерністською іронією, між серйозністю та сміхом, між ступором та активною дією, між страхом та оптимізмом, між точністю і неточністю, між визначеністю і невизначеністю.

Крім осциляції принципова невизначеність притаманна також концептам «нова щирість» і «постіронія». Сутність нової щирості полягає в наступному. Мається на увазі, що метамодерністське покоління, тобто люди XXI століття (або які народилися в 90-і роки попереднього століття), є щирими, хоча засвоїли іронію постмодерну, яка не передбачає щирості за визначенням, адже іронія є якраз способом різних іносказань, щоб приховати буквальний сенс висловленого, завуалювати

щирість. Але поєднання іронії зі щирістю при всій суперечливості такого поєднання не дивує дослідників метамодерну, оскільки в цьому також можна побачити розгойдування між крайнощами, елемент вищеназваної осциляції, коли неможливо зупинитись, зосередитись на чомусь заздалегідь визначеному. Передбачається, що на відміну від постмодерну, який у своїй деконструкції є безжально чесним, метамодерн своєю щирістю намагається не травмувати себе та інших, не нав'язувати раціональних та інших оцінок, дати людині самій розібратися у своїх «проживаннях» реальності. Все це збереже можливість так званої щадячої, м'якої іронії, яку називають постіронією або метаіронією [1].

Таке переосмислення іронії робить мистецтво, що іменує себе метамодерном [3; 4]. Зображення сучасних ситуацій в поєднанні з міфічними образами і сюжетами, як, наприклад, на полотнах Адама Міллера, виглядає як іронія але це не уїдлива іронія постмодерну. Фантастичні, вигадані образи, персонажі, сюжети мають на увазі глибокі моральні цінності. Своєрідна перекличка епох, коли обличчя і тіла персонажів, і навіть їхня біжутерія сучасні, а вбрання античні, припускають і перекличку моральних цінностей, минутих і неминущих. Метамодернова іронія при всій невизначеності, досить визначено відроджує ті метанаративи гуманності, людяності, розумності, моральності, естетичності, які були властиві модерну і проти яких ополчився постмодерн.

Метамодерністська постіронія, що супроводжує нову щирість на всьому шляху осциляції, також грає багатьма відтінками неоднозначності і невизначеності. Тут і її відсутність, і просто алегоричний вислів, і завуальоване алегоричне висловлювання, через що не завжди зрозуміло, чи є там глузування, чи ні, і глузування над глузуванням. Однак, важливо підкреслити, що у творах метамодерну не знайти виключно однозначного сарказму, злісного глузування, цинічного висміювання. Не знайти не лише через відсутність однозначності, а й завдяки відродженню гуманності та загальнолюдських цінностей. Тому і складається враження, що це не зовсім іронія, або ж іронія в якомусь новому виміру, яку логічно назвати постіронією або метаіронією. Залежно від ділянки осциляції, від точки на маршруті мандрівки смислами будь-якого витвору мистецтва, вона є щадною, порівняно з тотальною нещадною іронією постмодерну [1].

Показовим проявом невизначеності іронії є фільм видатного культового режисера Веса Андерсона «Королівство повного місяця». Всі сцени фільму насичені іронією. Але це не тотальна іронія постмодерна з його сарказмом, цинізмом, жорстокою відвертістю. Навпаки, тут іронія щадлива. Вона не висміює, а лагідно посміхається. Взяти хоча б сцени побачення капітана Шарпа і його начебто коханки Лори Бішоп, коли весь інтим полягає в викурюванні однієї сигарети на двох. Згідно з вимогами метамодерну можна прослідкувати осциляцію, коливання від неіронічної фіксації любовних відношень до іронічного показу сцени побачення і до постіронічної сцени розставання з її серйозністю і навіть трагізмом, і до метаіронічного безапеляційного звинувачення мати донькою Сюзі, нібито вона знає чим вони займаються, підрозуміваючи величезний гріх. А основою

звинувачення є те, що Сюзі бачила саме цю сцену з Шарпом і Лорою у бінокль. Можна вглядіти і прояви постіронії і метаіронії в сценах «офіційного» шлюбу юнаків, або в сцені офіційного оформлення опікунства під час смертельної небезпеки. Але крізь цю іронію прослідковується серйозне ставлення автора до першого юнацького кохання. Метаіронічна сцена останнього побачення юнаків, які «офіційно» одружені, допускає безліч трактувань їх відносин, чого і вимагає осциляція. Цікаве також іронічне відношення до скаутства, особливо в сценах безглузвих занять, поєднане з серйозною фіксацією великої користі скаутства для подальшого життя, і постіронічним використанням набутих знань і навичок для втечі з табору. Це коливання між насмішкою і посмішкою, між серйозністю і сміхом, між іносказанням і відвертістю, між щирістю і завуальованістю є прикмета метамодерної іронії і нової щирості в осцилюючій невизначеності [2].

Таким чином, метамодерн, фіксуючи невизначеність як ознаку сучасного стану культури, пронизує нею свої основні концепти: осциляцію, нову щирість, постіронію, де досить визначено відроджуються метанаративи гуманності, людяності, розумності, моральності, естетичності.

Список використаної літератури

1. Афанасьєв О.І., Василенко І.Л. (2022) Метамодернові мандри: від іронії до метаіронії // Δόξα / Докса. Збірник наукових праць з філософії та філології. Вип. 2(38). Сковородіана: мандри філософування-2. Одеса: Акваторія, 132с. С.28-38. URI: <http://dspace.opu.ua/jspui/handle/123456789/14222>
2. Афанасьєв О.І. (2023) Методологічна функція іронії // Δόξα / Докса. Збірник наукових праць з філософії та філології. Вип. 1(39). Сміхова культура: багатомірність втілення. Одеса: Акваторія. 134с. С.14-23 URL: <http://doksa.onu.edu.ua/issue/view/18119> URI: <http://dspace.opu.ua/jspui/handle/123456789/14580>
3. Тернер Л. (2011) Маніфест метамодерніста. URL: <https://www.livelib.ru/work/1002631584-manifest-metamodernista-lyuk-tjorner>
4. Шинкаренко О. (2019) Маніфест метамодернізму. URL: <https://olehshynkarenko.medium.com/%D0%BC%D0%B0%D0%BD%D1%96%D1%84%D0%B5%D1%81%D1%82-%D0%BC%D0%B5%D1%82%D0%B0%D0%BC%D0%BE%D0%B4%D0%B5%D1%80%D0%BD%D1%96%D0%B7%D0%BC%D1%83-9886b09b8af>
5. Vermeulen T., van den Akker R. (2010) Notes on Metamodernism. Journal of Aesthetics & Culture. Vol. 2. P. 1–14.
6. Vermeulen T., van den Akker R. (2015) Misunderstandings and clarifications.. URL: <http://www.metamodernism.com/2015/06/03/misunderstandings-and-clarifications/>